

Zpráva o činnosti za rok 2005

Společnost pro dějiny věd a techniky, SDVT, dovršila v roce 2005 čtyřicet let své existence. Rok 2005 byl zároveň Světovým rokem fyziky, kdy uplynulo právě jedno století od publikace základních prací A. Einsteina v oblastech teorie relativity, koncepce fotonů v kvantové teorii, v teorii specifických tepel a teorii Brownova pohybu. Řada akcí Společnosti byla proto věnována těmto dvěma výročí.

1. Jubilejní rok SDVT a ocenění práce členů Společnosti

Slavnostní shromáždění ke 40. výročí založení Společnosti se konalo dne 5. září 2005 v Technickém muzeu v Brně. Shromáždění připravila brněnská pobočka vedená Dr. J. Kalendovskou společně s výborem SDVT. Přítomno bylo asi 60 členů, pozvání přijalo i pět zástupců slovenské Spoločnosti pre dejiny vied a techniky včetně jejího předsedy Dr. M. Morovicse. Shromáždění mělo formu celodenního semináře, který zahajovaly příspěvky hostů ze Slovenska. Hlavní z pozvaných přednášek byla zaměřena ke Světovému roku fyziky a týkala se osobnosti A. Einsteina, přednesl ji prof. RNDr. Jan Novotný, DrSc. z Masarykovy univerzity v Brně. Odpoledne po exkurzi muzeem odezněly další přihlášené příspěvky a panelová diskuse o etice publicistického využití a zneužití historických dat, týkající se kontroverzní knihy manželů Gilderových (USA) o domnělé pražské vraždě Tychona Brahe Janem Keplerem. Při slavnostní příležitosti výročí Společnosti byly podle návrhů poboček, sekcí a výboru SDVT uděleny zasloužilým členům a dalším významným historikům pamětní medaile Bernarda Bolzana.

Další významné ocenění získal místopředseda Společnosti RNDr. J. Folta, CSc. a to cenu Ministerstva kultury ČR za výzkum a vývoj, kterou mu předal ministr kultury osobně při příležitosti zahájení výstavy „Machina mundi“ v Národním technickém muzeu v Praze dne 7. listopadu 2005.

Jubileu Společnosti bylo věnováno číslo 1/2005 časopisu „Dějiny věd a techniky“, který Společnost již 38 let vydává. Po úvodním článku autorů P. Drábka a J. Foly následovaly výtahy z dokumentů a podrobnější studie a zamyšlení nad významem tohoto oboru v současné době: *Dějiny věd a techniky mezi vědou a popularizací; Historie výzkumu při obnovování genetiky v Brně po roce 1948; Ke vzniku Čs. společnosti pro dějiny věd a techniky (z referátu Jana Kořana na ustavujícím shromáždění Společnosti dne 9. dubna 1965); Zakládající valné zhromaždenie Slovenského výboru Čs. spoločnosti pre dejiny vied a techniky; Ustavení Čs. společnosti pro dějiny věd a techniky, Jan Kořan, významný badatel a organizátor dějin věd a techniky; Význačné momenty práce plzeňské pobočky Společnosti v uplynulých 40 letech a portrét Vladimíra Bárty; Zakladatelé olomoucké a brněnské pobočky Společnosti.*

Na tomto místě je ještě třeba uvést, že jednotliví členové Společnosti se účastnili přípravy řady akcí ke Světovému roku fyziky WYP 2005. SDVT sama připravila výstavu „Einstein, gravitační čočky a Praha“ v budově Akademie věd ČR na Národní třídě. Výstava byla součástí programu Dnů vědy a techniky, pořádaných AV ČR.

2. Přednášky, semináře, konference

Z odborných úkolů Společnosti má kromě vydávání publikací prioritu hlavně činnost přednášková. O semináři ke Světovému roku fyziky WYP 2005 na slavnostním shromáždění Společnosti v Technickém muzeu v Brně bylo referováno již v předchozí části této zprávy.

V roce 2005 SDVT spolupřádala 7. česko-slovenské sympozium k dějinám medicíny, veterinární medicíny a farmacie, které se konalo v Olomouci a jehož hlavními pořadateli byly instituce olomoucké Univerzity Palackého – Ústav sociálního lékařství a zdravotní politiky LF UP a Archiv UP. SDVT zde zastupoval doc. P. Svobodný z Ústavu dějin a archivu Univerzity Karlovy v Praze.

Pokračovalo se také v každoročním pořádání seminářů pro vyučující dějinám věd a techniky na českých a slovenských vysokých školách (Dr. J. Folta). Tento seminář 14.–15. února 2005 byl v pořadí již dvacátý druhý, byl dvoudenní a účastnilo se ho v jednotlivých dnech cca 30 až 40 posluchačů a přednášejících. Kromě přednášek jsou na nich obvykle též prezentovány nové pomůcky (knihy a audiovizuální pomůcky).

Mimoto pořádá Společnost různá mezinárodní i tuzemská zasedání k dějinám jednotlivých oborů, na řadě dalších se přímo podílí nebo se její členové takovýchto akcí aktivně účastní a referují pak o nich v odborném tisku.

20.–23. října 2005 se podílela Společnost na mezinárodní konferenci „Co s 20. stoletím ve vývoji vědy a techniky“, které se zúčastnilo 25 zahraničních historiků vědy a techniky z Německa, Rakouska, Kanady, Polska, Slovenska a ČR. Pozornost byla zaměřena na otázky možnosti zpracování historie vědy tohoto období jak z hlediska velké specializace, hluboké odbornosti a také změn v komunikaci mezi vědci i růstu výzkumných zpráv apod.

Předseda Společnosti se zúčastnil semináře ke 110. výročí úmrtí dánského astronoma T. Brorsena, který byl pořádán několika institucemi v Žamberku, Brorsenově působišti v Čechách. Slavnostní část proběhla za přítomnosti dánského velvyslance, starosty města a zástupce šlechtického rodu Parishů, v jejichž žamberském zámku Brorsen pracoval.

Těžiště činnosti Společnosti je však doma a každoročně se koná nejméně deset významných akcí, které by si zasloužily připomenutí. Některé budou ještě zmíněny v souvislosti s výčtem aktivit našich sekcí a poboček. Z mezinárodní spolupráce je třeba připomenout styky se Slovenskou Spoločnosťou pre dejiny vied a techniky, Mezinárodní unií pro dějiny a filosofii vědy (Divize dějin věd), European Society for History of Science a spolupráci s Českým komitétem pro dějiny věd a techniky (Dr. E. Těšínská).

Ve dnech 22.–30. 7 se konal v Beijingu 22. mezinárodní kongres historiků vědy, kterého se účastnilo 5 delegátů z České republiky, vesměs členů Společnosti, kteří přednesli své příspěvky. Ve funkci předsedy mezinárodní Komise pro vyučování dějinám věd a techniky byl potvrzen Dr. Folta.

3. Publikační a ediční činnost

Velkou důležitost přikládá Společnost pro dějiny věd a techniky ediční činnosti, zejména vydávání časopisu *Dějiny věd a techniky* – DVT, který je jediným českým periodikem v této oblasti. Každoročně vycházejí čtyři čísla s daným rozsahem 256 stran, který byl letos v prvním čísle záměrně překročen, aby mohly být publikovány všechny došlé a vyžádané příspěvky ke čtyřicetiletému výročí Společnosti. Ročník XXXVIII, 2005, obsahoval v dalších číslech 11 článků, z nichž 3 byly věnovány obecným otázkám dějin vědy (filosofie vědy, dějiny vědeckých institucí, věda a společnost), 2 dějinám lékařství, resp. zdravotnictví a příbuzným oborům (genetika, medicína a svobodná umění), 2 chemii resp alchymii, 2 fyzice a

technickým oborům (délkové míry v hornictví, magneticky levitované vlaky) a 1 matematice (ohlasy Bolzanových prací). Vedle těchto článků bylo zveřejněno došlé recenze, aktuální informace o Společnosti, zprávy o novinkách v literatuře a o různých akcích v oboru dějin věd a techniky. Zde je třeba připomenout, že vydávání časopisu je každoročně subvencováno prostřednictvím Rady vědeckých společností.

Kromě časopisu vydala Společnost ve spolupráci s Národním technickým muzeem pět svazků v řadě Práce z dějin techniky a přírodních věd (sv. 5 – 9), a to *Vývoj výpočetní techniky* (autor J. Folta), *„Fardoba vědy v Československu“* (ed. J. Cetkovský a J. Folta), *Zbrojní technika v Československu ve 20. století* (ed. L. Popelínský a J. Folta), *Továrny strojírenské techniky v 19. a 20. století* (ed. J. Folta a M. Hořejš). Přitom 6. svazek byl vydán s pomocí subvence Rady vědeckých společností. Jednotlivé svazky lze objednat na elektronické adrese : »jiri.grimm@ntm.cz«.

4. Přednášková a odborná činnost poboček a sekcí

- **Brno** (předsedkyně PhDr. J. Kalendovská). Brněnská pobočka pořádá každoročně v brněnském Technickém muzeu několik schůzí, spojených s odbornými přednáškami. S olomouckou pobočkou se střídá v pořádání tradičního Zapletalova.- Vondrákova medicínsko-historického dne. Dne 4. října 2005 se konal v Technickém muzeu v Brně již po. jedenadvacáté, s programem tří přednášek (o historii transfúzní stanice a krevní banky v Brně, o transfúzní medicíně a o osobnosti F. Šantavého). Činnost pobočky lze sledovat na internetu (<http://www.math.muni.cz/~sisma/SDVT/sdvt.html>).
- **Hradec Králové** (předseda doc. dr. J. Rychtera). Tato nově ustavená pobočka spolupracuje s Krajským muzeem a s Vysokou školou pedagogickou v Hradci Králové. Zorganizovala čtyři schůze s přednáškami, zaměřenými na již zmíněná čtyři témata Světového roku fyziky; kromě nich zazněla ještě mj. přednáška o fyzice a hudbě.
- **Olomouc** (předseda prof. MUDr. B. Mrňa). Olomoucká pobočka spolupracuje se Spolkem lékařů a místní Vlastivědnou společností. Každoročně pořádá cca pět pracovních schůzí s přednáškami, většinou z dějin lékařství. V prosinci 2005 pořadové číslo těchto schůzí dosáhlo hodnotu 190 – na programu byly 3 přednášky (Historický a současný pohled na funkční asymetrii mozkových hemisfér; Vzpomínky očního lékaře J. Vanýska a studie o hanáckém léčení). Jak již bylo uvedeno, střídá se s Brnem v pořádání Zapletalova a Vondrákova medicínsko-historického dne.
- **Plzeň** (předseda doc. MUDr. J. Kohout). Plzeňská pobočka je zaměřena zejména na dějiny lékařství a na dějiny techniky. Její členové pořádají pravidelné přednáškové večery, podílejí se na výuce dějin techniky a elektrotechniky, zabývají se dějinami letectví atp. Většina členů pobočky publikuje odborné i popularizační práce z dějin vědy a techniky.
- **Ústí nad Labem** (předseda Ing. B. Krivý). Tradičním zaměřením ústecké pobočky jsou dějiny techniky, jejichž výuku na Univerzitě J. E. Purkyně též zajišťovali. Zvláštní pozornost věnuje pobočka dějinám dopravy a jejich popularizaci formou přednášek, výstav, publikací i exkurzí.
- **Farmaceutická sekce** (předseda doc. RNDr. PhMr. V. Rusek) pořádá každoročně ve spolupráci s Českou farmaceutickou společností několik akcí – na jaře to bylo 43. sympozium z dějin farmacie na téma „Česká farmacie v mezinárodním kontextu“ (2. dubna 2005 v Lékařském domě v Praze – 6 přednášek) a na podzim v Brně

44. symposium „Příspěvky k dějinám farmacie“ (7 přednášek). Členové se podílejí též na akcích pořádaných Českým Farmaceutickým muzeem.

- Přírodovědecká sekce nevyvíjela prakticky žádnou činnost.
- Společná báze pro dějiny matematiky SDVT a Jednoty českých matematiků a fyziků spojuje všechny historiky matematiky internetovou konferencí a organizuje v Brně pravidelné schůzky z dějin matematiky.
- Sekce pro výuku (předseda RNDr. J. Folta) připravila v únoru 22. seminář pro vyučující dějinám věd a techniky, jak bylo uvedeno ve druhém oddíle této zprávy.
- Lékařská sekce (předseda prof. MUDr. et PhDr. E. Strouhal) pořádá ročně jeden až dva podvečery s přednáškami a podílela se na dalších akcích, jako již zmíněné 7. mezinárodní symposium z dějin medicíny, veterinární medicíny a farmacie, které se konalo v červnu 2005 v Olomouci.

5. Členská základna a práce výboru SDVT

Ke konci roku 2005 měla Společnost na 250 aktivních členů, z toho bylo přijato během roku 23 nových členů. Potěšitelné je, že mezi novými členy převládají mladší ročníky a vyskytují se i vysokoškolští studenti. Pravidelnou odbornou a přednáškovou činnost udržuje všech pět regionálních poboček a čtyři z pěti odborných sekcí. Výbor se roce 2005 sešel celkem desetkrát a účast jeho členů byla v průměru 80 %, vždy byl schopen usnášení.

Dvakrát ročně, tentokrát v červnu a v listopadu, jsou na výborové schůze přizváni předsedové sekcí a poboček, aby byli informováni o práci ve Společnosti a o dění v oboru a sami mohli informovat bezprostředně o činnosti svých organizací. Na listopadové výborové schůzi se především projednávala činnost během celého roku; zúčastnili se zástupci poboček v Plzni, Olomouci a Hradci Králové, ostatní poslali zprávy o činnosti písemně. Je potěšitelné, že nově založená pobočka v Hradci Králové připravila bohatý program přednášek ke Světovému roku fyziky a připravila též zajímavé exkurze.

O členství v SDVT projevila zájem skupina asi 15 odborníků z celé republiky, kteří jsou zaměřeni na historii hodinářství; tuto skupinu sestavil Ing. V. Heisler z Národního technického muzea v Praze. Po formálním přijetí všech těchto zájemců za členy SDVT vytvoří tato skupina v roce 2006 další odbornou sekci.

Praha, 17. ledna 2006

Doc. RNDr. Martin Šolc, CSc.
předseda SDVT